

AKCENAT STRANOGA LEKSIKA U SVJETLU JEZIČNIH KONTAKATA

MIROSLAV KRAVAR
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 808.61/62-6:801.6
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1987-03-17

Novoštokavski akcenatski ili, šire, prozodijski »četveroakcenatski sistem« može se označiti kao vrsta fonološkoga atavizma suvremenoga hrvatsko-srpskog jezika. U naše je vrijeme sistem kao cjelina prilično staromodan i nepraktičan. Njegova je slaba zastupljenost u glavnim gradovima već dobro poznata i često isticana. Da nije inače arealno toliko raširen koliko jest, bio bi u književnom jeziku jedva upotrebljiv.

Akcenat stranoga leksika, o kojem se ovdje radi, jest posebno područje toga složenog sistema.

Ovdje postoje u pravilu tri tipa prozodijskoga prihvata stranih riječi: »izvorni« tip I (ili »dijalekatski«, tj. prednovoštokavski), kao *kāsa* : *mōda*, *terāsa* : *natūra*, *temelj* : *oltār/-ār*, i »prilagođeni« tip II i tip III (oba novoštokavska, prvi stariji, a drugi noviji), kao *tērasa* : *nātūra*, *tēmelj* / *ōltār* odnosno *kāsa*, : *mōda*, *terāsa* : *natūra*. Od ta je tri lipa samo kombinacija između II i III prihvaćena danas na književnoj razini, i to (*kāsa*)/*kāsa* : *mōda*, *terāsa* : *natūra*, *tēmelj* / *ōltār*, iako je tip I još uvijek raširen, pogotovo u kulturnom govoru.

Što se tiče porijekla triju tipova, sva se tri mogu u krajnjoj liniji izvesti iz jezičnih dodira među hrvatsko-srpskim prozodijskim podsistemima i sistemima dotičnih stranih jezika. To se ovdje ilustrira na primjeru rečenice dane na talijanskom i njemačkom, a također, uzgredno, na turskom, ali izgovorene, kao što stvarno biva, u različitim hrvatsko-srpskim tipovima.

No dan-danas djeluje i pritisak nekih drugih jezika, npr. francuskog, engleskog i ruskog, pri čemu se vrši proces križanja triju naprijed navedenih tipova prozodijskoga prihvata. Na taj način govorna praksa zamagljuje više ili manje jednostavna pravila toga postupka.

Akcenatski ili, uzeto šire, prozodijski sistem standardne novoštokavštine, u naše dane samoupravno-socijalistički podijeljene u četiri redakcije, *alias* dvije »varijante« i dva »izraza«, može se slobodno označiti kao naš zajednički, tj. hrvatsko-bosanskohercegovačko-crnogorsko-srpski fonološki atavizam u granicama naše jednojezične stvarnosti. Koliko god prema mnogim stručnim ocjenama svojevrsan i samim time znanstveno zanimljiv, a prema nekim nedovoljno provjerenim sudovima i »lijep«, taj je prozodijski sistem za jezične potrebe našega vremena, na izmaku dvadesetoga stoljeća, prilično staromodan i zamršen pa kao takav u najmanju ruku nepraktičan. Dobro je poznato da u našim vele-

gradskim sredinama stoji većinom na glinenim nogama kao stvar škole.¹ Da nije inače, izvan glavnih gradova, arealno toliko rasprostranjen koliko jest, bio bi književnojezično jedva upotrebljiv, ali nam i kao takav zadaje svu silu ortoepskih briga. Njegova se ćudljivost počinje već na razini govornoga jezika, gdje nema dvije regije, pa čak ni dva grada, a kamoli više njih, u kojima bi se glavnina zajedničkoga fonda domaćih riječi, a pogotovo njihovih oblika, naglašavala na isti način. To biva stoga što naš tzv. »četveroakcenatski sistem«, koji se već podrug stoljeća drži kao općepriznata prozodijska norma, distribucijom četiriju akcenata, bolje reći — dvaju kvantiteta i dvaju tonova, varira od mjesta do mjesta, i to bez obzira na slabo poznatu činjenicu da pojedini akcenti, napose dva ulazna, nisu ni izgovorno posvuda baš sasvim isti.² Ako smo već u okviru domaćega fonda riječi često u čudu s akcentom, normalno je očekivati da su na području stranoga leksika akcenatske nedoumice kudikamo veće. Da se onda sve to odražava i na razinama književne upotrebe jezika, razumije se samo po sebi. U takvim okolnostima korisnik jezika osjeća prozodijski sistem neminovno kao nepostojan, da ne kažemo — nepouzdan.

Kolike li razlike u tom pogledu između nas i većine drugih jezika, osobito onih »velikih«! »Accent is just accent« — rekao mi je prošloga rata na Visu jedan britanski oficir kad sam mu na oprezan način pokušao protumačiti glavne osobine naše akcentuacije. Mislio je reći da se tu nema što dalje pitati: gdje je kada, kakav je, zašto je i sl. I zaista, sve su to drugdje, osim u rijetkim i podaljim izuzecima, ili nepostojeća ili sasvim opća pitanja. Dakle, ako je naš akcenat uistinu, tj. objektivno lijep, očito je da tu njegovu ljepotu plaćamo preskupo. A što ako je po srijedi naš subjektivni dojam?³

No gdje smo, tu smo.

* * *

Baveći se u posljednje vrijeme problemom našega akcenatskog prihvata stranih riječi, napose sa stanovišta književne upotrebe jezika, došao sam do zaključka, više ili manje prirodna, da je taj prihvata logičan rezultat različitih vidova interferencije naših govornih prozodijskih podsistema s odgovarajućim sistemima stranih jezika koji u tom

¹ Usp. o tome mišljenja naših užih stručnjaka što ih navode Th. F. Wagner i L. Matejka, *Word Accent in Modern Serbo-Croatian*, University Park and London, 1971, str. 62 i d., pri čemu dvojica autora naš sistem negiraju, dok mu naši stručnjaci ističu slabosti i neprilike.

² Da naši novi uzlazni akcenti, kao u *máglá* i *gláva*, imaju trojaku, arealno određenu tonsku izvedbu, o tome sam predavao jesenas u Hrvatskom filološkom društvu Zadar pod naslovom »Fonetika četveroakcenatskoga sistema« (priprema se za tisak).

³ O »ljepoti« jezika, pa i njegova akcenta, može se lakše govoriti u pjesničkim, govorničkim ili glumačkim sredinama, gdje je obično svakome svoj jezik »najljepši«, nego u lingvističkim, gdje za takve ocjene nema, bar do danas, pouzdanih znanstvenih kriterija.

pogledu dolaze u obzir. Riječ je, dakle, o specifičnu slučaju lingvistike »jezika u kontaktu« u sferi prozodike.⁴ U našem je slučaju s toga stanovništa najvažnije nekoliko stranih jezika: srednjogrčki, srednjo- i novolatinski, talijanski, turski i njemački, da ih predamo jezično-povijesno, tj. kako se dodir naših govora s njima pojavljivao u vremenu, sve to također i s obzirom na postotak riječi što ih dugujemo upravo tim jezicima, dok su svi ostali, bilo u smislu našega govornog ili književnog dodira s njima, u drugom ili čak u trećem planu: francuski, engleski, češki i ruski, odnosno mađarski, albanski i rumunjski.⁵ A kako su strane riječi u današnju književnu štokavštinu ulazile uglavnom preko triju kulturnih područja: jugozapadnog, središnjeg i sjeveroistočnog, i to također u tri etape: od početka do oko XVI. st., od oko XVI. st. pa do slabo određive granice i otada do danas, tako onda postoje u nas i tri tipa prihvata stranih riječi: tip I ili »dijalekatski«, uvjetno nazvan i »izvorni«, i dva novoštokavska »prilagođena«: jugozapadni ili tobože »dalmatinski« tip II (u stvari bosansko-hercegovački) i sjeveroistočni ili »panonski« tip III.⁶ Odatle onda imamo trojak akcenat u tro- ili višesloženim riječima kao *terasa*, tj. *teräsa* : *tèrasa* : *teräsa*, i *natura*, tj. *natüra* : *nätüra* : *natüra*, odnosno dvojak u dvosložnima kao *kasa*, tj. *käsa* : *käsa*, i *moda*, tj. *möda* : *möda*, ili *temelj*, tj. *temëlj* : *tèmelj*, i *oltar*, tj. *oltâr/-âr* : *öltâr*. Od ta su tri tipa književno prihvaćena samo dva novoštokavska, »dalmatinski« i »panonski«, ali ne oba u cjelini, nego kombinirana, dok je onaj »izvorni« — kao dijalekatski, ali stranome najbliži — književno isključen, koliko god u kulturnom govoru čest.⁷

Sve se to daje plastično predočiti u sljedećem dijagramu što ga ovdje donosim prema svome naprijed navedenom radu (književni se akcenti ističu kurzivom).⁸

Da se tu radi zaista o rezultatima interferencije u izravnu dodiru naših prozodijskih podsistema s različitim sistemima stranih jezika, može se pokazati na odgovarajućim akcenatsko-izgovornim navikama naših ljudi pri upotrebi stranih jezika, pri čemu ćemo se ovdje ograničiti na tri jezično-povijesno najpristupačnija: prije svega na talijanski i njemački, a tek uzgred i na turski.⁹

⁴ To se područje naše prozodijske fonologije tek počinje sistematski istraživati; usp. M. K r a v a r, »O naglašavanju stranoga leksika u hrvatsko-srpskom jeziku« *Jugoslavenski seminar za strane slaviste* (u nastavku *JSSS*), 35, Zadar, 1985, str. 1 i d.

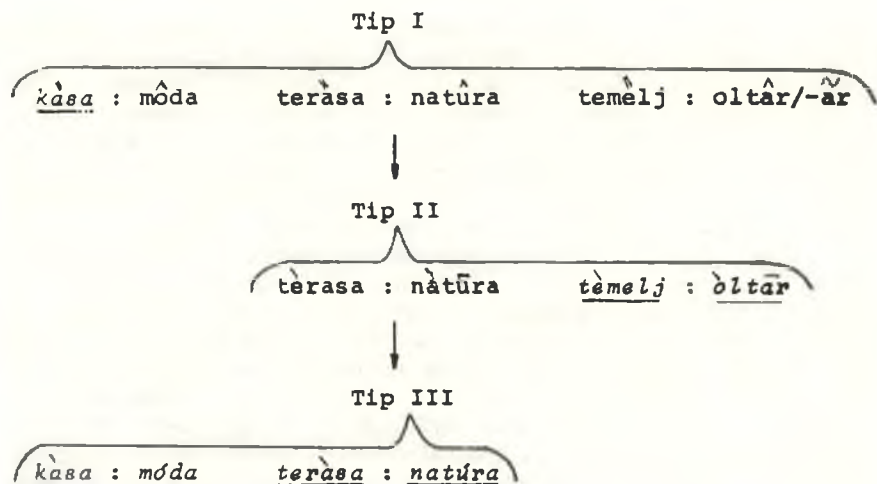
⁵ Ovdje se ne uzimlju u obzir dva klasična jezika, grčki i latinski, iz kojih potječe mnoštvo učenih tuđica međunarodnoga leksika.

⁶ Ta tri tipa odražavaju ujedno i tri etape povijesnoga razvoja našega prozodijskog prihvata stranih riječi; usp. Kravar, *JSSS* 35, str. 8 i d.

⁷ *Ibid.*, str. 10 i d.

⁸ *Ibid.*, st. 6. — Taj dijagram dajem ovdje ponovno to radije što je u prvotnoj verziji donesen sa dvije pogreške u akcentu: *nätüra* mj. *natüra*.

⁹ To su ujedno i jezici iz kojih imamo najveći broj stranih riječi iz izravna dodira.

Kad naš čovjek govori, recimo, talijanski ili njemački prije nego ovlada specifičnim prozodijskim osobinama tih jezika ili — možda bolje rečeno — prije nego se odreče svojih vlastitih, onda on te jezike izgovara tako da reproducira koliko-toliko segmentalni dio govornoga lanca dotičnoga jezika, tj. njegovu fonematiku, dok na tzv. »suprasegmentalnoj« razini, tj. u prozodici, ostaje još dugo vrijeme u granicama vlastitoga sistema.

To se ovdje može pokazati na jednoj kratkoj rečenici u dvije inojezične verzije, talijanskoj i njemačkoj: *Ovi su dječaci odviše zločesti.*

A. *Questi ragazzi sono troppo cattivi.* B. *Diese Jungen sind zu böse.*

Ta se rečenica na dva strana jezika može u izgovoru našega čovjeka čuti u tri odnosno u dva prozodijska prihvata, i to:

1a) Kvèsti ragàci sòno tròpo katívi.	1b) Díze jüngeñ zìnt cù bèze.
2a) Kvèsti ràgaci sòno tròpo kàtívi.	2b) Díze jüngeñ zìnt cù bèze.
3a) Kvèsti ragàci sòno tròpo katívi.	

Kao što vidimo, talijanska će se rečenica u nas realizirati u sva tri vida prihvata, a njemačka samo u dva. To je stoga što smo, sa stano- višta našega akcentuskog razvoja, s talijanskim imali tri etape govornoga dodira, jednu čakavsku i dvije novoštokavske, stariju i noviju, a s nje- mačkim uglavnom samo dvije, jednu pretežno kajkavsku i jednu novo- štokavsku, i to noviju s ostacima starije.¹⁰

¹⁰ Danas su obje novoštokavske etape i književno zastupljene u vidu dvaju prilagođenih tipova akcentuskoga prihvata stranoga leksika, tipa II i tipa III.

U tom nam se smislu ovdje nameće potreba kratka komentara uz gore navedene tipove prihvata strane prozodike.

Od tri načina izgovora talijanske rečenice prvi je dijalekatski (1a), i to čakavski ili stariji štokavski, pri kojem naša dva stara silazna akcenta, kratki i dugi, pokrivaju opću stranu silaznost, uz ostalo i *ragâci* ili *kativi*, drugi je stariji novoštokavski (2a), u kojem se nepočetni strani akcenti povlače natrag u vidu našega novog uzlaznog, po pravilu kratkoga: *ragâci* ili *kâtivi*, a treći je mladi novoštokavski (3a), gdje isti strani akcenti ostaju na mjestu, ali prelaze u uzlazne: *ragâci* ili *kativi*; češće biva to i s početnima: *kvèsti*, *sóno*, *trôpo*. Što se tiče dvaju načina izgovora njemačke rečenice, prvi je od njih kajkavski (1b), pri kojem se strani akcenti zamjenjuju našim dvama dugima, silaznim i ulaznim »akutom«, odnosno kratkim tzv. »tromim«, dok je drugi izgovor mladi novoštokavski pomiješan sa starijim (2b), gdje su u igri sva četiri naša akcenta, od kojih dva silazna pokrivaju stranu silaznost, a dva uzlazna više ili manje sličnu ulaznost.¹¹

Udara u oči da je naš akcenatski izgovor obaju stranih jezika uopće dosljedniji u čuvanju stranoga kvantiteta nego mjesta akcenta ili njegova tona, iako i u tim dvjema crtama ima vidljiva napora za oponašanjem.

Ako bolje pogledamo, vidjet ćemo da se ovdje opisani načini akcenatskoga izgovora naše rečenice u dva strana jezika, talijanskom i njemačkom, potpuno uklapaju, kako u cjelini tako i svojim većim štokavskim dijelom, u naprijed predočenu shemu triju tipova našega prozodijskog prihvata stranih riječi. Tako naš »dijalekatski« tip I odgovara izgovoru la i, *mutatis mutandis*, 1b, »dalmatinski« tip II izgovoru 2a, a »panonski« tip III izgovoru 3a i 2b.¹²

Danas nije lako dospjeti u priliku da se čuje kako naš svijet govori turski, ali ono malo što se čuje može se sažeti u nekoliko riječi. Naša gornja rečenica glasi u turskoj verziji *Bu ođlanlar pek çok kôtüdürler* (s jedva čujnim akcentom na ovdje istaknutim vokalima). To se u novoštokavskim ustima čuje otprilike [Bü ölanlär pèk çök çötüdürler], što znači da se izgovara prema starijem novoštokavskom tipu II, tzv. »dal-

¹¹ Njemački je akcenat, bar sa stanovišta našega sluha, pod određenim fonetičkim okolnostima izrazito uzlazan; usp. S. Ristić i J. Kangrga, *Enciklopedijski nemačko-srpskohrvatski rečnik*, Beograd, 1936, gdje u pregledu izgovora književnoga njemačkog ima vrijednih napomena o tonskim osobinama njemačkog akcenta, a i sam je njemački vokabular u rječniku većinom označen u tom smislu.

¹² Tu bi stvar bilo vrijedno provjeriti i u širem balkanskom krugu, npr. u izravnu dodiru s jezicima kao mađarski, rumunjski, albanski i novogrčki, gdje vrijedi uglavnom isti odnos.

matinskom«, u biti bosansko-hercegovačkom.¹³ A s time je potpuno u skladu i akcenat naših turcizama.¹⁴

Odatle nam nije daleko do zaključka da su se osnovni principi našega prozodijskog prihvata stranoga leksika izgradili u neposrednu dodiru naših akcenatskih podsistema sa sistemima dotičnih stranih jezika i da među jednima i drugima postoji određen fonetičko-fonološki odnos.

Što je ovdje pokazano na primjerima našega akcenatskog izgovora talijanskog i njemačkog jezika kao dvaju za naše jezične dodire najvažnijih, a onda uzgred i turskoga kao trećeg među njima, vrijedi dakako, i za druge jezike, osobito danas, npr. za francuski, engleski i ruski, ali uglavnom utoliko ukoliko se izravno dodiruju, bolje reći — dodirnu prozodijski s našim.¹⁵

Sve to znači da smo mi, preuzimajući na tisuće stranih riječi, i to — nakon ranih, uglavnom crkvenih dodira sa srednjogrčkim i srednjolatinskim — pretežno iz talijanskog, njemačkog i turskog, pa onda i novolatinskog u talijanskom ili njemačkom zvučanju, a rjeđe i izravno, već stoljećima postupali tako da smo i na segmentalno-fonematskoj i na suprasegmentalno-prozodijskoj razini podjednako prilagođavali stranu glasovnu građu prema vlastitim zahtjevima, drugim riječima, da smo te strane riječi prefonologizirali prema svome sistemu ili čak prema više njih. Tako razrađeni postupci, koji potječu iz najranijih faza našega jezičnog razvoja, prenošeni su onda kao gotovi i masovno rašireni modeli i na prozodijski prihvati riječi iz mnogih drugih jezika. Dan-danas, u okolnostima više ili manje ustaljena književnog jezika, odnosno njegovih redakcija, činimo to tako da glasovnu građu stranih riječi svodimo na naš inventar od tridesetak fonema, a njihovu prozodijsku građu na naš četveroakcenatski sistem s pripadajućom ulogom kvantiteta.

No treba imati na umu da u naše vrijeme talijanski i njemački, a preko tih dvaju i latinski utjecaj, o turskome da se i ne govori, nisu više od tako isključiva značenja kao nekada, pogotovo, kako sam već

¹³ Tako bi mi tu rečenicu, što se tiče akcenta, bio pročitao pok. dr. Seid Traljić, honorarni nastavnik Filozofskog fakulteta u Zadru, kojega sam u dva-tri navrata slušao kako izgovara turski.

¹⁴ Vrijedno je istaknuti da se turski »lebdeći« akcenat upadno, ali sasvim slučajno podudara s francuskim: prvo, što je podijeljen na sve slogove riječi, drugo, što je posljednji slog kao »naglašen« nešto malo jači od drugih i, treće, što je predzadnji viši od naglašenog, otprilike *yatak* fon. kao [jãfãk], *badem* kao [bãdem], *paşatik* kao [pãşãtik], *vilayet* kao [vilãjët]; slično i franc. *paquet* fon. kao [pãkë], *valise* kao [vãliz], *capital* kao [kãpitãl], *pilotage* kao [pilôtãž] i sl.; usp. za francuski M. Grammont, *Traité pratique de prononciation française*, Paris 1941¹⁶, str. 121 i d.

¹⁵ U vezi s time evo jedne anegdote. U Parizu se u jesen 1937/38, kad sam stigao onamo, među našim studentima još čula pričica iz prošle godine kako je naš poslanik u vrlo svečanoj prilici držao govor počevši ga riječima: »En 1914, quand la grande guerre éclata...«, pri čemu je ono *éclata* ispalo kao [eklãta] (poput našega *kravãta*) mj. [ëklãtã], a to naš svijet nije mogao ne zapaziti.

napomenuo, s obzirom na ulogu važnijih evropskih jezika kao što su francuski, engleski i ruski, s kojima imamo sve više, ali ne i osobito mnogo izravna dodira u sferi prozodijskih odnosa. To ima za posljedicu da naprijed navedena tipologija našega akcenatskog ili prozodijskog prihvata stranoga leksika, koliko god jezično-geografski i jezično-povijesno određena i razmjerno pregledna, ostaje zamagljena u zbirci križanja prostorno i vremenski različitih prednosti što ih strane riječi, napose novije, imaju jedna prema drugoj. Ali jednom već izgrađeni i ustaljeni postupci, osobito oni književno prihvaćeni, uživaju poseban prestiž, i to barem u rječnicima, uključujući i specijalne, koji na području akcentuacije stranoga leksika stvaraju prividan dojam opće ravnoteže među različitim tendencijama.

Ovdje bismo mogli navesti obilje primjera koji tu prozodijsku ravnotežu dovode u pitanje.¹⁶ Evo ih samo nekoliko.

Grčke riječi kao *praksa*, *pätos*, *karäktter* i dr. naglašavamo radije prema njemačkom nego izvorno (što bi bilo **präksa*, **pätos*/**pätos* i **karäkttär*, od čega se ovo posljednje tu i tamo i bilježi), a isto tako i latinske kao *opus*, *dätum* i sl. (mj. **öpus*/**öpüs* i **dätum*/**dätum*). Ili tipično francuska riječ *rèžim*/*rèžim* mnogo je češće u prvom liku prema njemačkom nego u drugome prema francuskom, dok se *pärtner*/*pärtner* i *färmer*/*färmer* kolebaju između starijega zvučanja prema francuskom i novijega prema engleskom; a što danas ima i *pärtner* ili *färmer*, to je isto što i sve češće *gürman* mj. *gürmän*, *frizer* mj. *frizär*, *völan* mj. *völän* itd., tj. unutrašnja stvar govora, osobito velegradskih, u kojima se krata postakcenatske dužine.¹⁷ Ili, engleske riječi kao *lord*, *förd*, pa *spört* (usp. i *špört*) i dr. zvuče opet prema njemačkom radije nego izvorno, a ako se gdjekoja čuje i drukčije, npr. *lord* i *förd* (ali ne i **spört*), onda ni to nije prema engleskom, već »dalmatinski« prema talijanskom. Čak i ruske riječi kao *müžik*, *sövjet* i *kölhöz* imamo u tom liku, očevidno, preko njemačkoga, dok preuzete iz ruskoga glase *müžik*, *sövjet* (usp. *sövjetskī*, a ne **sövjätskī*) i *kölhöz*. Ako bismo, za volju grčko-latinskog uzoru, inzistirali na akcentu *Iljajada*.¹⁸ onda bi dosljedno tome valjalo govoriti i **Olimpijajada* mj. *Olimpijajäda*, **Balkanijajada* mj. *Balkanijajäda* pa tako danas i **Univerzijajada* mj. *Univerzijajäda*, gdje je na sufiks -ad- svuda, po svoj prilici nepovratno, prevladala njemačka

¹⁶ Usp. o tome JSSS 35, str. 11 i d.; v. također M. Kravar, »Teorija i praksa naglašavanja stranih riječi, *Zadarska revija* 33 (1984), str. 177 i d., napose 181 i d.

¹⁷ Takve su riječi još na pö puta prijelaza iz jednoga akcenatskog tipa u drugi, pa ista osoba govori, na primjer, *gürman*, gen. još *gürmäna* ili već *gürmana*; osim toga, novi je lik to nepriličniji što se po njemu dotična riječ prozodijski izbacuje iz svoga jezično-kulturnoga ambijenta: dok se *gürmän* i sl. još prepoznaje kao francuska tuđica, *gürman* zvuči anadolski (kao što bi **gürman* zvučalo njemački).

¹⁸ Tako su neki naši ugledni stručnjaci, npr. S. Ivšić i M. Budimir, i govorili odnosno tražili da se govori mj. tobože »nepravilnoga« *Iljajada*.

dužina nad grčko-latinskom, talijanskom pa čak i francuskom kračinom. Dakle, sva je prilika da ni osamljeno *Ilijada* nema budućnosti. Jer, kad bismo dalje tim putem, onda bi se i sva sila veoma običnih tuđica, od kojih spominjem samo dvije-tri, moralo akcenatski »preobući«: npr. *analiza* u **anàliza*, *epóha* u **èpoħa*/**èpoħa*, *metóda* u **mètoda*/**mètoda* itd.

Na koncu, treba reći i to da među stranim riječima imamo i takvih koje se od samoga početka nisu prozodijski pravo smjestile, npr. *kàrat*, kako se obično bilježi, mj. »pravilnoga« **kàrāt* (prema arap. *qirāt*, sr-lat. *carrātus*, odakle analogan akcenat u talijanskom i njemačkom, pa čak i u ruskom), ili *rùbrika*/*rùbrika* mj. »pravilnoga« **rubrika* (kako sam 9. l. o. g. ipak čuo od jedne spikerice Radio-Zagreba; lat. *rubrica*, a slično i u talijanskom i njemačkom), ili, obratno, »nepravilno« *mārgina* (kao da je prema njemačkom, a nije) mj. *mārgina*/*mārgina* (prema latinskom i talijanskom), itd.

Sve su to, kako vidimo, primjeri akcenatskih odstupanja ili bar kolebanja na području našega leksičkog importa uz mogućnost oslona na različite strane uzore, pri čemu se jezik, ili čak jezici preko kojih nam ova ili ona riječ dolazi otimlju o prednost s onim iz kojega riječ potječe.

Treba priznati da slika, makar i ovako umanjena, ne izgleda baš utješno.

* * *

U prozodici stranoga leksika, unatoč jezično-povijesno oštro ucrtanim pravcima razvoja, još se borimo s elementima. Tu nam postojeći rječnici služe kao opći putokaz, ali nas s obzirom na stvarno stanje govorne prakse ostavljaju i dalje na cjedilu. Tko ima običaj pažljivo slušati kako naš svijet iz različitih gradskih sredina, različitih generacija i različitih stupnjeva naobrazbe naglašava strane riječi, među njima i strana imena, ne može se oteti dojmu da se kreće u raznorodnom babelu našega stoljeća, gdje svatko uz ovu ili onu tuđu riječ »pripijeva«, tj. uzimlje za akcenat, što mu prvo dođe na jezik. Taj se nesklad ne očituje toliko u rječnicima, koji rijetko bilježe sve što se govori i čuje, koliko, na primjer, na radiju i televiziji, gdje smo u nedostatku sporazuma između »pravilâ« i »uzusa«, navikli slušati štošta, da ne kažemo — koješta. A mora se priznati da u našim okolnostima arbitraža između te dvije jezične sile i nije tako laka stvar.

Ovdje je bilo govora samo o osnovnim crtama prozodijske interferencije našega jezika sa stranima, pri čemu se problem nastoji objasniti genetski. Ali, što se tiče suvremenoga stanja stvari, dobro je imati na umu da nikakvi genetski razlozi nisu u stanju obuzdati samovolju jezične prakse kad nad njom popusti znanstveno-stručna kontrola.

Odatle onda i potreba sistematskoga, po mogućnosti ekipnog proučavanja predmeta o kojem je ovdje riječ.

Miroslav Kravar: THE ACCENT OF FOREIGN VOCABULARY IN THE LIGHT OF LINGUISTIC CONTACTS

Summary

The new-štokavian accentual or, more broadly, prosodic »four-accent system may be denoted as a sort of phonological atavism of modern Serbo-Croatian. At the present time the system as a whole is rather old-fashioned and unpractical. Its weak representation in the main cities is already well known and often pointed out. Were it not otherwise as spread as it is, it would be hardly usable in the standard language.

The accent of foreign vocabulary which is here dealt with, is a special field of this complex system.

As a rule there are three types of prosodic reception of foreign words: type I or »original« one (also »dialectal«, i.e. pre-new-štokavian), such as *kāsa: móda terāsa : natūra, temelj : oltārār*, and types II and III od »adapted« ones (both new-štokavian, the former older and the latter newer), such as *tērasa : nātūra, tēmelj : oltār* and *kāsa : móda, terāsa : natūra* respectively. Of the three types only a combination of II and III is admitted today at the standard level, namely (*kāsa*)/*kāsa : móda, terāsa : natūra, tēmelj : oltār*, though type I is still widespread, especially in cultured speech.

As to the origin of the three types all of them can be derived in the last resort from linguistic contacts between the Serbo-Croatian prosodic subsystems and the systems of the foreign languages concerned. This is illustrated here by one example of a phrase given in Italian and German as well as, incidentally, in Turkish, but pronounced, as it really happens, in different Serbo-Croatian types.

Yet nowadays the pressure of some other languages is at work, e.g. that of French, English and Russian, whereat a process of crossing of the three types of prosodic reception mentioned above takes place. In this way the speech practice obscures the more or less simple rules of this proceeding.